

Posudek disertační práce Mgr. Martina Formánka
Josef Šusta – president České akademie věd a umění (1939 – 1945)

Disertační práce Mgr. Martina Formánka je pokusem o konečné zodpovězení otázek po charakteru, možnostech a mezích působení Josefa Šusty v čele České akademie věd a umění v době Protektorátu a zejména hledáním odpovědí na otázky po motivacích a okolnostech Šustovy sebevraždy v květnu 1945. Sám autor disertace v jejím úvodu podotýká, že česká historiografie Josefu Šustovi doposud dluží komplexní biografii, jež by zhodnotila jeho dílo, význam i místo v české historické vědě, svoji práci pak chápe jako *dílčí studii o posledních letech života Josefa Šusty*. Z textu jsou patrné jeho zaujetí pro zvolené téma i názorové pozice, na nichž setrvává.

Disertační práce se vyznačuje autorovou snahou pojmut osobnost Josefa Šusty jako celek, neomezit se pouze na poslední léta jeho života, spojená s akademií věd, a naopak dění těchto let vyložit jako logické vyústění nejen Šustova života vystaveného extrémním podmínkám Protektorátu, ale rovněž jako logické vyústění situace, do níž se česká (nejen historická) věda v této době dostaly.

Autor vychází ze solidní pramenné základny a vytváří text po mém soudu ponejvíce pozitivistický, v němž čtenářům zprostředkovává pečlivě nashromážděná fakta, získaná jednak studiem pramenů, a to ve chvílích, kdy se vyjadřuje k Šustovu působení v Akademii věd, jednak četbou dosavadní literatury, a to v momentě, kdy se vyjadřuje k charakteru jeho vědeckého díla i osobité povaze Šustova historického myšlení. Touto skutečností je však dán i rozporný charakter disertační práce.

Za nejcennější považuji ty pasáže, v nichž Martin Formánek detailně mapuje Šustovy kroky bezprostředně po jeho zvolení prezidentem České akademie věd a umění, objasňuje jeho představy o budoucnosti této instituce, stejně tak pozitivně hodnotím ty partie textu, kde se autor vyjadřuje k některým konkrétním vystoupením Josefa Šusty za Protektorátu, kde se mj. pouští do analýzy jeho činů, i textů, ať už psaných či proslovených, jimž se ve své pozici, jak autor uvádí, nemohl vyhnout. Rovněž pozoruhodné jsou Formánkovy argumentace objasňující Šustovo členství v protektorátních organizacích, např. Svaz pro spolupráci s Němci, Česká liga proti bolševismu, popř. jeho ocenění Svatováclavskou orlicí. O míře Formánkova objektivismu pak nejvíce vypovídá prosté konstatování, že navzdory podmínkám, v nichž Šusta za Protektorátu jednal i navzdory tlakům, jimž nejednou dokázal s poukazem na svůj špatný zdravotní stav odolat, avšak ne vždy se stoprocentně vyhnout, by jeho činnost v letech 1939 – 1945 nepochybně (autor uvádí: „je téměř jisté“) podléhala Benešovu dekretu o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (dekret prezidenta republiky č. 17/1945Sb.) z června 1945. Konečně za velmi kvalitní považuji Formánkovy analýzy posledních dopisů Josefa Šusty, v nichž se loučí se svými blízkými a částečně objasňuje motivace svého rozhodnutí dobrovolně ukončit svůj život, stejně tak jako pozoruhodnou typologii samotné Šustovy sebevraždy.

Za poněkud méně zdařilé považuji ty části textu disertace Martina Formánka, kde se autor vyjadřuje k Šustově vědeckému dílu, jeho metodologii a historickému myšlení. Tyto partie se vyznačují jistou povrchností, řada tvrzení není podepřena pramennou argumentací a po mém soudu jde převážně o informace, které autor získal pečlivým studiem literatury, která byla doposud Šustovi věnována (zejména autoři Beneš, Blüml, Lach, Jiroušek). K těmto částem textu mám některé věcné připomínky:

- 1) Jestliže autor píše o Šustově osobitě *brilantní stylistické dovednosti*, uvádí jako její zdroje pouze značný objem přečtené literatury a vlastní *literární pokusy mladého Šusty* (s. 25). Domnívám se, že třeba je připomenout rovněž velmi zjitřené kulturní ovzduší přelomu 19. a 20. století, v němž Šustova nadaná osobnost dozrávala. Paralely bychom jistě našly v české poezii, próze i esejistice – česká Moderna. Domnívám se, že Šusta jaksi přirozeně vstřebal dobový požadavek po co nejpravdivějším slovním vyjádření zachycované skutečnosti. (K Šustově stylu více např. Řepa, Poetika českého dějepisectví.)
- 2) Nesouhlasím rovněž s tvrzením, že se Šusta, po té, co opustil post ministra školství a národní osvěty *veřejného života celkem neúčastnil* (s. 29) Jeho angažovanost vnímám jako velmi specifickou – dokázal svoje kontakty, osobní vazby obratně využívat ve prospěch české historické vědy, a to nejen v rovině národní. Už jeho orientace na soudobé dějiny ukazuje, že měl potřebu o současném dění přemýšlet a vyjadřovat se k němu. Ostatně autor sám uvádí Šustovu účast při schůzkách pátečníků a jeho členství v mnoha komisích a institucích, jejichž činnost spočívala nejednou ve vazbě k veřejnému a nezřídka i politickému životu.
- 3) Polemizovat musím rovněž s tvrzením, že *Josef Šusta patřil spolu s Pekařem mezi tu konzervativnější část první generace Gollových (a Rezkových) žáků* (s. 37). Autor sám následně píše o jeho schopnostech rozvíjet *hospodářský a sociální dějepis* a zohledňovat kulturní vývoj. Uvážíme-li, že Šustovo vědecké myšlení bylo výrazně syntetické, že vynikající byla i jeho schopnost historické syntézy, kterou prokázal již ve Dvou knihách českých dějin (1917 a 1919), že byl vnímavý k podnětům soudobých humanitních věd, byl velmi dobře obeznámen se soudobými teoriemi německé hospodářské historie, že reflektoval podněty Berrovy Historické syntézy, zdá se mi spíše, že mezi první generací Gollových žáků zaujímal v tomto smyslu značně výjimečné postavení.
- 4) Předimenzované je autorovo tvrzení, ohledně vlivu školy Annales na Šustu, navíc se zde dopouští chybné datace: *... po roce 1918 vidíme výrazné vztahy na reflexi francouzské historické školy Annales, jejíž závěry Šusta recipuje ...* Revue Annales začíná vycházet teprve v lednu 1929, Šusta o její přípravě věděl, dokonce byl Febvrem a Blochem vyzván ke spolupráci, ale na tuto nabídku nereflektoval (viz Marc Bloch, Lucien Febvre et les Annales d'Histoire Économique et Sociale. Correspondance. Tome Premier 1928 - 1933. Edd. B. Müller) a rozhodně na něj škola Annales neměla takový vliv, jak by si možná

česká historiografie v 90. letech 20. století přála, ostatně stejně jako na celou českou meziválečnou historickou vědu.

- 5) Stejně tak *konec více než stoleté hegemonie německé historické vědy* bych nespojovala ani tak s porážkou Německa v první světové válce nebo s vypjatým nacionalismem některých německých historiků (s. 41 – 42), ostatně s nacionalismem se potýkala i francouzská historiografie, ale spíše s konzervativním pojetím historie a historické vědy v německém prostředí, jemuž začala záhy konkurovat velmi pružná štrasburská větev francouzské historické vědy, nebo ještě před ní Historická syntéza Henriho Berra. Ovzduší, v němž se po roce 1918 rozvíjí francouzská historiografie, je rezignaci na přežívající historismus a pozitivismus mnohem vstřícnější.
- 6) V rozporu s tím, co autor uvádí na s. 54, se domnívám, že Josef Šusta v revue *Annales*, např. na rozdíl od *Revue historique* a *Revue de synthese historique*, nikdy nepublikoval. Pokud má o tom autor nějaký důkaz, prosím, aby jej u obhajoby uvedl, bude to pro mě velmi cenná informace.
- 7) Nesouhlasím ani s tvrzením, že *Šusta však nepatřil k těm, kteří by podleli jakémusi kolektivistickému pojetí, k němuž akcentace hospodářských činitelů směřuje. Jistě, zpočátku takové tendence můžeme v jeho díle nalézt ... ale později se k individualismu vrátil, čehož dokladem mohou být čtyři svazky Leichterových dějin* (s. 79). Domnívám se, že individualistické a kolektivistické pojetí dějin bylo v jeho díle přinejmenším vyrovnáno a odkazují na Šustovy eseje pro *Dějiny lidstva* vydané v roce 1999 pod názvem *Úvahy o všeobecných dějinách*, kde je Šustovo kolektivistické pojmání dějin, a to nejen v rovině hospodářských a sociálních procesů více než patrné a často se stává páteří jeho syntetizujících výkladů.

Zásadní připomínku mám dále k úvodu disertační práce. Postrádám v něm podrobný rozbor pramenů a literatury, výklad a zdůvodnění koncepce disertační práce a naznačení metodologie, kterou autor užívá. Domnívám se, že úvodu mohl autor věnovat větší pozornost, včetně toho, že zde chybí vysvětlení, proč se autor zabývá rovněž Šustovým působením a životními osudy před rokem 1939, stejně jako charakteristikou jeho vědeckého díla. Těmto problémům věnuje autor značnou pozornost i nikoli zanedbatelnou část textu disertace, jejíž téma je ale vymezeno lety 1939 – 1945 a Šustovým působením v pozici prezidenta Akademie věd. Takto se lze pouze domnívat, že autor měl v úmyslu, ukázat na souvislost závěrečného období Šustova života s dobou předcházející, dost možná i její jisté vyústění v Šustově činnosti v době Protektorátu. Uvítala bych proto, kdyby se mohl autor k tomuto přesahu časovému i tematickému při obhajobě vyjádřit.

Pro obhajobu disertační práce navrhuji, aby se Mgr. Martin Formánek vyslovil ke vztahu Šusta – Nejedlý, neboť ze závěrů publikovaných v disertační práci vyplývá, že v samotném závěru Šustova života došlo v tomto vztahu k jistému obratu. Dále bych uvítala, kdyby se mohl doktorand

vyjádřit k přijímání Šustovy osobnosti po roce 1945, tj. kdyby mohl shrnout dílčí poznatky, které ve své disertaci, respektive v jejích závěrečných partiích uvedl.

Přes výše uvedené nepřesnosti považuji disertační práci Mgr. Martina Formánka za přínosnou. Rovněž po formální stránce shledávám disertační práci jako splňující kritéria kladená na práce tohoto typu. Výsledky výzkumu, které osvětlují Šustovu činnost za Protektorátu a samotný závěr jeho života, by měl autor v každém případě publikovat, neboť je evidentní, že se mu snad s konečnou platností podařilo objasnit důvody Šustova dobrovolného odchodu ze života. I z tohoto důvodu doporučuji disertační práci Mgr. Martina Formánka k obhajobě.

PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

V Hradci Králové 3. srpna 2013.